

**ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ ΣΥΝΔΡΟΜΑ ΤΗΣ ΟΝΟΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ**

Ειρήνη Μανιού, Μαριάννα Κονδύλη & Λίζα Παϊζη
Πανεπιστήμιο Πατρών
eirini_maniou@yahoo.gr, kondyli@upatras.gr, lipaizi@yahoo.gr

Abstract

In this paper, ideational nominalization as grammatical metaphor and its syndromes in text is examined by using Systemic Functional Linguistics' tools. The role of nominalization in written language of educational discourses is considered to be crucial because of its function of packing meaning into the nominal group, thus contributing in construing abstract systems of meanings. Still, the fuzzy identity of nominalization in respect of its metaphorical value needs systematic accounts through the whole range of its syntactic, morphological and semantic characteristics. Our present effort aims to provide a reliable account of ideational nominalizations in Greek elementary school textbooks in order to illustrate instances of abstraction constructed in pedagogic discourse.

Keywords: Abstraction, grammatical metaphor, nominalization, Systemic Functional Linguistics, Greek textbooks

1. Εισαγωγή

Η *γραμματική μεταφορά* (grammatical metaphor) βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της συστημικής λειτουργικής γλωσσολογίας (ΣΛΓ), καθώς θεωρείται καίριος μηχανισμός για την (ανα)συγκρότηση της εμπειρίας. Ειδικότερα, η χρήση της *ονοματοποίησης* -ως προτυπικής ιδεοποιητικής γραμματικής μεταφοράς- στο λόγο δημιουργεί μια καινούργια οργάνωση της λεξικογραμματικής της πρότασης, με πυρήνα το ονοματικό σύνολο, αυξάνοντας, κατ' αυτό τον τρόπο, την αφαιρετικότητα, τη μεταφορικότητα και τη γραπτότητα του κειμένου. Η μεταφορική ισχύς της ονοματοποίησης εστιάζεται στη διπλή της σημασιολογική όψη: συμπυκνώνει τόσο τα χαρακτηριστικά του ονόματος/ιδιότητας όσο και της δράσης και συμβάλλει στη συμπύκνωση («πακετάρισμα») του νοήματος, δηλαδή συνεπάγεται τη συνολική αναδιατύπωση της σχέσης ανάμεσα στη γραμματική και τη σημασιολογία (Halliday & Mathiessen 1999, Halliday & Martin 2004).

Υπ' αυτό το πρίσμα, η γραμματική μεταφορά θεωρείται συγκροτησιακή του γραπτού λόγου και της εκπαιδευτικής γνώσης: Οι σχετικές έρευνες στο πλαίσιο της ΣΛΓ (ενδεικτ. Halliday & Martin 2004, Simon-Vandenberg et.al. 2003, για την ελληνική, βλ. Μανιού & Κονδύλη 2011, Παϊζη 2010, Παϊζη & Κονδύλη 2011, Παπαγιαννόπουλος 2012) έχουν αναδείξει τον κεντρικό της ρόλο στον γραπτό εκπαιδευτικό λόγο, στην πορεία μετάβασης προς την εκπαιδευτική γνώση. Οι μαθητές/τριες τυπικά συναντούν πραγματώσεις γραμματικής μεταφοράς στις τελευταίες τάξεις του δημοτικού σχολείου. Ο μηχανισμός όμως στην πλήρη του δυναμική φαίνεται να κατακτάται μόνο στο γυμνάσιο, μέσα από την οργάνωση της σχολικής ύλης στα εξειδικευμένα γνωστικά αντικείμενα (βλ. Halliday 2004: 636).

Ωστόσο, μολονότι αυτός ο γλωσσικός μηχανισμός έχει εξεταστεί ενδελεχώς - ιδιαίτερα για την αγγλική (για μία ευρύτερη επισκόπηση, βλ. Simon-Vandenberg et al. 2003), τα σημασιολογικά, γραμματικά, μορφολογικά κριτήρια για την ταυτοποίηση μιας δομής ως γραμματική μεταφορά παραμένουν σχετικά επισφαλή.

Για την ελληνική γλώσσα, αντίθετα, δεν υπάρχει μια θεώρηση η οποία να αναζητά τις ευρύτερες συντακτικές, υφολογικές και κειμενικές δυνατότητες και συνέπειες του μηχανισμού. Οι γλωσσολογικές περιγραφές της ελληνικής αντιμετωπίζουν την ονοματοποίηση από την πλευρά της λεξικής παραγωγής και μόνο σε σχέση με τη σημασιολογική της διάσταση στο μεμονωμένο λεξικό λήμμα (βλ. Τριανταφυλλίδης 1978: 119-122, 134, Τσοπανάκης 1994: 653-666, Χατζησαββίδης & Χατζησαββίδου 2012: 158, Holton et al.:2000: 69). Σημασιολογικά, αναφέρεται η δυνατότητα παραγωγής ονομάτων που δηλώνουν ενέργεια ή αποτέλεσμα ενέργειας και προέρχονται από ρήμα, και ονομάτων που δηλώνουν ιδιότητα και παράγονται από επίθετα.¹

Στα κεφάλαια της λεξικής παραγωγής αναφέρεται η δυνατότητα παραγωγής ονομάτων που δηλώνουν ενέργεια ή αποτέλεσμα ενέργειας και προέρχονται από ρήμα² και ονομάτων που δηλώνουν ποιότητα/ιδιότητα και παράγονται από επίθετα³. Από τους Κλαίρη & Μπαμπινιώτη (2004: 357 κ.έ.) ο όρος *ονοματοποίηση* χρησιμοποιείται για να περιγράψει τον μηχανισμό εκείνο που επιτρέπει στον ομιλητή να χρησιμοποιήσει οποιοδήποτε στοιχείο της γλώσσας για να εκφράσει τις συντακτικές λειτουργίες του ονόματος. Διακρίνουν δύο κατηγορίες ονοματοποίησης, την *κυρίως* ή *συντακτική* ονοματοποίηση, όπου «ένα στοιχείο που δεν ανήκει στην κατηγορία του ονόματος (π.χ. μια ολόκληρη πρόταση), χάρη στην πρόταξη του ουδέτερου οριστικού άρθρου *το*, εμφανίζεται στο συντακτικό περιβάλλον στο οποίο εμφανίζονται τα ονόματα» και β) την *καταχρηστική-λεξιλογική* ονοματοποίηση. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται τις περιπτώσεις όπου «ο ομιλητής, κατά την οργάνωση του μηνύματός του, επιλέγει αντί του αντίστοιχου ρήματος (π.χ. αυξάνομαι) το ονοματικό παράγωγό του (π.χ. αύξηση)» (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004: 249).

Η προσπάθειά μας να μελετηθεί η ονοματοποίηση στα ελληνικά αποσκοπεί στη συστηματοποίηση ενός εργαλείου ταυτοποίησης των σημασιολογικών, συντακτικών και μορφολογικών χαρακτηριστικών της ονοματοποίησης ως *μετέχοντα* σε διαφορετικούς τύπους προτάσεων (σύστημα μεταβιβαστικότητας) με εργαλεία της ΣΛΓ. Ταυτόχρονα, τα δεδομένα μας προέρχονται από εγχειρίδια του δημοτικού σχολείου εφόσον σκοπός μας είναι η διερεύνηση των κειμενικών συνεπειών της στο λόγο των ελληνικών σχολικών εγχειριδίων.

2. Από την εννοιολογική στη γραμματική μεταφορά

Στην κλασική γλωσσολογική παράδοση, η λεξική/εννοιολογική μεταφορά (*metaphor*) έχει αντιμετωπισθεί κυρίως ως λογοτεχνικό και νοητικό σχήμα προστιθέμενο στην κυριολεκτική γλώσσα, το οποίο βασίζεται σε προϋπάρχουσες ομοιότητες ανάμεσα σε διαφορετικά μέρη της εμπειρίας, για να δημιουργήσει παρομοιώσεις και συγκρίσεις

¹ Ευχαριστούμε την καθηγήτρια Α. Αναστασιάδη Συμεωνίδη για τα εποικοδομητικά της σχόλια σχετικά με τη μορφολογία των ονοματοποιήσεων στα ελληνικά στην προφορική ανακοίνωση της εισήγησης στο 11ο ICGL, παρατηρήσεις που μείωσαν τις αστοχίες στη μορφολογία της ελληνικής.

² Ενδιαφέρουσα είναι η επισήμανση του Τριανταφυλλίδη (1978:132) για τη δυνατότητα παραγωγής ουσιαστικού που δηλώνει ενέργεια ή αποτέλεσμα από ουσιαστικό –και όχι από ρήμα– μέσω της παραγωγικής κατάληξης –ιά.

³ Η οπτική διατηρείται και στα σχολικά γλωσσικά εγχειρίδια, με γραμματική αναφοράς –εξάλλου– τη γραμματική των Χατζησαββίδη & Χατζησαββίδου 2012.

κυριολεκτικά ασύμβατες (π.χ., *η ελπίδα πεθαίνει τελευταία*). Ο ακροατής/αναγνώστης, αναγνωρίζοντας την πραγματολογική ασυμβατότητα της διατύπωσης, ανατρέχει στα επιμέρους σημασιολογικά της στοιχεία, και μέσα από την προφανή σημασιολογική σύγκρουση, ανακατασκευάζει το νέο, μεταφορικό νόημα. Αυτό που συμβαίνει είναι το ότι ένα πεδίο εμπειρίας χρησιμοποιείται για να κατανοήσουμε ένα άλλο πεδίο εμπειρίας: προσεγγίζουμε τους όρους του –μη οικείου, αφηρημένου– εννοιολογικού πεδίου δανειζόμενοι τους όρους του άλλου –οικείου και συγκεκριμένου. Γενικά, η εννοιολογική μεταφορά δεν επηρεάζει τη γραμματική, καθώς ένα λέξιμα αντικαθίσταται με ένα άλλο.

Η συστημική λειτουργική γλωσσολογία (ΣΛΓ) επεκτείνει την έννοια της μεταφορικότητας επισημαίνοντας πως στη λεξικογραμματική ποικιλότητα παρουσιάζεται ένας μηχανισμός που επιτρέπει την πραγμάτωση ενός νοήματος μέσα από διαφορετικούς γραμματικούς σχηματισμούς. Η δυνατότητα αυτή της γλώσσας για εναλλακτική χαρτογράφηση ανάμεσα στις σημασιολογικές περιοχές και τις γραμματικές τους πραγματώσεις καταγράφεται από τη ΣΛΓ ως *γραμματική μεταφορά* (Halliday 1994, Halliday & Mathiessen 1999, Halliday & Martin 2004, Taverniers 2003, Halliday 2004).

Έτσι, εισάγεται ένας νέος τύπος μεταφοράς που, μολονότι έχει παρόμοιες σημασιολογικές συνέπειες με την εννοιολογική, βασίζεται στη διαφοροποίηση της λεξικογραμματικής πραγμάτωσης των νοημάτων: Αυτό που συμβαίνει σε αυτήν τη περίπτωση δεν είναι η υποκατάσταση μιας λέξης από μία άλλη, αλλά μιας ολόκληρης γραμματικής δομής από μία άλλη. Επιπρόσθετα, για κάθε γραμματικά μεταφορική πραγμάτωση δεν αντιστοιχεί απαραίτητα ένας μη μεταφορικός τύπος: ανάλογα με την αναδιατύπωση αλλά είναι δυνατό να εντοπίσουμε περισσότερους βαθμούς μεταφορικότητας–συμβατικότητας, σε ένα μεταφορικό συνεχές (βλ. Halliday & Martin, 2004: 152).

Οι λεξικογραμματικές αλλαγές που επιφέρει στο κείμενο η γραμματική μεταφορά συναντώνται κυρίως στο λόγο της εκπαίδευσης και της επιστήμης, περιοχές όπου η ανακατασκευή της εμπειρίας από την επιστημονική οπτική και μέθοδο απαιτεί τη δημιουργία νέων προτασιακών σχημάτων και λογικών συνδέσεων (Halliday 1999, Halliday & Martin 2004, Simon-Vandenberg et al 2003). Μέσω του μεταφορικού αυτού μηχανισμού, η γλώσσα γίνεται ικανή να κατασκευάζει ιεραρχίες τεχνικών όρων και να αναπτύσσει τη ρητορική του κειμένου βήμα το βήμα, χρησιμοποιώντας συμπλέγματα συμπυκνωμένα σε ονοματικές μορφές. Με αυτόν τον τρόπο, η γραμματική μεταφορά συνιστά έναν από τους τρόπους επέκτασης του σημασιολογικού δυναμικού της γλώσσας και έναν μηχανισμό ανασυγκρότησης της εμπειρίας.

Τα ορατά κειμενικά αποτελέσματα γίνονται εμφανή στον επίσημο γραπτό λόγο, ο οποίος χαρακτηρίζεται από περισσότερες γραμματικές μεταφορές και λεξική πυκνότητα, εφόσον τα νοήματα συμπυκνώνονται στο ονοματικό σύνολο.

3. Σημειωτική ιστορία και γραμματική μετατόπιση

Στις ιδεοποιητικές μεταφορές,⁴ στις οποίες θα εστιαστούμε, η γραμματική διαφοροποίηση ανάμεσα σε συμβατικούς και μεταφορικούς τύπους αναλύεται μέσα

⁴Στη σχετική βιβλιογραφία, στις γραμματικές μεταφορές συγκαταλέγονται οι ιδεοποιητικές (ideational), οι διαπροσωπικές (interpersonal) και οι κειμενικές (textual), που πραγματώνονται σε διαφορετικά συστήματα.

από τη λειτουργική δομή του συστήματος μεταβιβαστικότητας (metaphors of transitivity).

Ότι υπάρχει και συμβαίνει στον φυσικό κόσμο παρίσταται στον γλωσσικό σύστημα μέσα από αντίστοιχες γραμματικές κατηγορίες. Έτσι, αμαρκάριστα ή συμβατικά, α) οι δράσεις του φυσικού κόσμου νοηματοδοτούνται ως ρηματικές διαδικασίες, β) οι ιδιότητες ως επιθετικοί προσδιορισμοί, γ) οι οντότητες ως ονόματα, κοκ.

Η καταρχήν δυνατότητα της γραμματικής μεταφοράς, λοιπόν, αφορά την λεξικογραμματική πραγμάτωση μιας σημασιολογικής κατηγορίας μέσω κάποιας άλλης, προτυπικά μη συμβατικής, με το μηχανισμό της μετατόπισης στην κατηγορία (*class shift*) (βλ. Halliday & Mathiessen 1999: 242).

Στον επίσημο, γραπτό, λόγο οι γραμματικές μεταφορές αφορούν κατά κύριο λόγο *ονοματοποιήσεις*, τη χρήση, δηλαδή ουσιαστικού προκειμένου να αποδοθεί το λεξικό περιεχόμενο, που προτυπικά/συμβατικά αποδίδεται από άλλη κατηγορία, όπως ρήμα ή επίθετο. Με την ονοματοποίηση, οι διαδικασίες (συμβατικά πραγματοποιούμενες ως ρήματα) και οι ιδιότητες (συμβατικά πραγματοποιούμενες ως επίθετα) αναδιατυπώνονται μεταφορικά ως ονόματα, που συμβατικά σημασιοδοτούν οντότητες/πράγματα.

Αυτό που έχει ενδιαφέρον σε σημασιολογικό επίπεδο είναι ότι με την ονοματοποίηση επιτρέπεται η συγχώνευση δύο σημασιολογικών κατηγοριών: ενώ η πραγμάτωση διατηρεί το αρχικό σημασιολογικό της φορτίο (γεγονός ή ιδιότητα) ταυτόχρονα νοηματοδοτείται και ως πράγμα/οντότητα.

ΣΥΜΒΑΤΙΚΑ: Το ξύλο καίγεται // και παράγει διοξείδιο του άνθρακα.

ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΑ: Η καύση του ξύλου οδηγεί στην παραγωγή διοξειδίου του άνθρακα

Σημασιολογικά, η πρώτη διατύπωση συνιστά τον αμαρκάριστο τρόπο πραγμάτωσης αυτού που συμβαίνει στο επίπεδο του νοήματος: δύο συνδεδεμένες δράσεις του φυσικού κόσμου εκφράζονται ως δύο συνδεδεμένες υλικές προτάσεις. Στη δεύτερη διατύπωση, τα δύο διαδοχικά γεγονότα χάνουν την «κινητική/δραστηκή» τους φύση/κατάσταση και «πακετάρωνται» σε μία νέα πρόταση, η οποία επιτρέπει το συστηματικό συσχετισμό τους σαν αυτές να ήταν σταθερές και διαρκείς οντότητες.

Στις παραπάνω διαπιστώσεις το φαινόμενο της γραμματικής μεταφοράς ορίζεται μέσα από εννοιολογικό δίπολο συμβατικότητα–μεταφορικότητα, δηλαδή με όρους μάλλον διαισθητικούς: αυτό που είναι συμβατικό συμμορφώνεται στον *τυπικό τρόπο να λέγονται τα πράγματα* (βλ. Taverniers 2003: 13-14).

Προκειμένου να αναλύσουμε μια πραγμάτωση στο συνεχές της συμβατικότητας ως προς το μεταφορικό της φορτίο, είναι απαραίτητο να ορίσουμε ένα είδος γραμματικής προτεραιότητας ανάμεσα στις πιθανές γραμματικές πραγματώσεις ενός νοήματος: είναι αναγκαίο να οριστεί ο αμαρκάριστος γραμματικός τύπος που κατά συνέπεια θα αποτελέσει το συμβατικό άκρο του συνεχούς. Για τους Halliday and Mathiessen, η απάντηση δίνεται ιστορικά, μέσα από τους τρεις άξονες της *σημειωτικής ιστορίας* (semiohistory) (1999: 235). Ο συμβατικός τύπος:

- Εξελίχθηκε νωρίτερα στη γλώσσα (φυλογένεση): στην αγγλική, αλλά και στις περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες, θεωρούμε πως παλιότερο είναι το προτασιακό πρότυπο, του οποίου η διατύπωση βασίζεται στις διαδικασίες, τους μετέχοντες, τις περιστάσεις, αλλά και στις μεταξύ των προτάσεων σχέσεις (βλ. Halliday & Martin 2004:153).
- Μαθαίνεται νωρίτερα στη γλώσσα των παιδιών (οντογένεση): τα παιδιά μαθαίνουν να μιλάνε σε προτάσεις, και μόνο όταν είναι ικανά να διαβάσουν και

να γράφουν με ευκολία, είναι ικανά να αντικαθιστούν τις διαδικασίες με ονοματικά σύνολα (ό.π. :152).

- Τυπικά προηγείται στο κείμενο (λογογένεση): η χρήση τύπων στα επιστημονικά κείμενα τυπικά έρχεται να παγιώσει ήδη διατυπωμένα προτασιακά νοήματα. Με αυτή την έννοια, οι μεταφορικοί τύποι αναμένονται να αναδιατυπώνουν προηγούμενες συμβατικές πραγματώσεις του κειμένου (ό.π.:135). Ωστόσο, είναι σαφές ότι το παραπάνω κριτήριο παραμένει ανεφάρμοστο σε πολλές περιπτώσεις ονοματοποίησης.

3.1 Η γραμματική μετατόπιση/μεταφορά

Στο πλαίσιο της λεξικογραμματικής συμπίκνωσης, η γενικότερη τάση της ιδεοποιητικής μεταφοράς είναι να αναγάγει (downgrade) τις περιοχές των γραμματικών πραγματώσεων σε άλλες, χαμηλότερης γραμματικής τάξης: από σύνολα προτάσεων σε λέξεις/λεξήματα.

Αυτή η αναγωγή προκύπτει μέσα από δύο γραμματικούς μηχανισμούς που λειτουργούν παράλληλα: τη μετατόπιση στη γραμματική κατηγορία και τη μετατόπιση στη *γραμματική τάξη* (rank shift).

Με τον όρο *γραμματική κατηγορία* (class), όπως συζητήσαμε, αναφερόμαστε στο «μέρος του λόγου» που μια λέξη αποτελεί, στο συντακτικό δηλαδή ρόλο που παίζει μέσα στην πρόταση, και πολύ περισσότερο στο σημασιολογικό της φορτίο. Ο όρος *γραμματική τάξη* (rank) αναφέρεται στη σύνταξη έξω από την πρόταση και ειδικότερα στην οργάνωση της σημασιολογίας όχι σε επίπεδο πρότασης, αλλά κειμένου.

A. Μετατόπιση στη γραμματική κατηγορία με συγχώνευση – η ονοματοποίηση

Τα παρακάτω παραδείγματα αποτελούν περιπτώσεις μεταφορικής γραμματικής εγγραφής δράσεων και ιδιοτήτων του φυσικού κόσμου στη (μαρκαρισμένη) κατηγορία του πράγματος.

Συμβατική πραγμάτωση Μεταφορική πραγμάτωση Σημασιολογικό περιεχόμενο

Καίω-καύση: γεγονός/δράση με μορφή ονόματος

Επιδρώ-επίδραση: γεγονός /δράση με μορφή ονόματος

Αναπτύσσω-ανάπτυξη: γεγονός/δράση με μορφή ονόματος

Ομορφος-ομορφιά: ποιότητα με μορφή ονόματος

Από αυτή την άποψη, τα λεξικά στοιχεία μπορούμε να τα διακρίνουμε σε «κοινά», τα οποία μπορούν να αναχθούν σε μία μόνο κατηγορία (διαδικασία, πράγμα, ιδιότητα κτλ) και στα μεταφορικά, τα οποία εμπεριέχουν τη συγχώνευση δύο σημασιολογικών κατηγοριών (βλ. Halliday & Mathiessen 1999:243).

B. Μετατόπιση στην γραμματική τάξη

Συμβατική γραμματική σε επίπεδο σημασιολογίας, νοηματοδοτεί *αλληλουχίες σχημάτων* (semantic sequences), *σχήματα* (figures) και *στοιχεία* (elements) (Halliday & Mathiessen 1999: 227-231):

α) μια αλληλουχία σχημάτων πραγματώνεται μέσα από ένα σύμπλεγμα προτάσεων,

β) ένα σχήμα, μέσα από μία πρόταση και

γ) ένα στοιχείο, μέσα από ένα ονοματικό σύνολο.

Στον πίνακα που ακολουθεί δίνεται και σχηματικά η συμβατή γραμματική πραγμάτωση.

Πίνακας 1: Συμβατική γραμματική διατύπωση

Σημσιολογία	Γραμματική	
Αλληλουχία σχημάτων	Προτασιακό σύμπλεγμα	<i>Όταν το ξύλο καίγεται, (1) παράγεται θερμότητα (2)</i>
Σχήμα	Πρόταση	<i>Το ξύλο καίγεται αργά (1)</i>
Στοιχείο	Ονοματικό Σύνολο	<i>Το ξύλο</i>

Ο μηχανισμός της γραμματικής μεταφοράς έρχεται να δώσει στις παραπάνω σημασιολογικές κατηγορίες τη δυνατότητα να πραγματοποιούν σε άλλες, μη συμβατικές, γραμματικές περιοχές: μια αλληλουχία σχημάτων μέσα από μία μόνο πρόταση, ένα σχήμα μέσα από ονοματικό σύνολο, μία λογική σχέση μέσα από ένα ρήμα, κτλ.

Ας δούμε αυτές τις περιοχές μεταφορικής πραγμάτωσης με το παράδειγμα της αλληλουχίας *όταν χρησιμοποιούμε ηλεκτρική ενέργεια παράγουμε θερμότητα*

Πίνακας 2: Από τη συμβατική στη μεταφορική διατύπωση

Συμβατική διατύπωση		Μεταφορική διατύπωση
Σημ/λογία	Γραμματική πραγμάτωση	Γραμματική πραγμάτωση
Αλληλ. Σχημάτων	<u>Προτασιακό σύμπλεγμα:</u> → <i>Όταν χρησιμοποιούμε ηλεκτρική ενέργεια, (1) παράγεται θερμότητα (2)</i>	<u>Προτασιακό σχήμα:</u> <i>Με τη χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας παράγουμε θερμότητα.</i>
Σχήμα	<u>Πρόταση</u> → <i>Χρησιμοποιούμε ηλεκτρική ενέργεια (1) παράγεται θερμότητα (2)</i>	<u>Στοιχείο</u> <i>χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας παραγωγή θερμότητας</i>
Στοιχείο	<u>Ονοματικό Σύνολο</u> → <i>θερμότητας</i>	<u>Προσδιοριστής</u> <i>θερμική παραγωγή</i>

Από τη μέχρι τώρα συζήτηση, προκύπτουν τα παρακάτω κριτήρια σε σχέση με την αναγνώριση της ονοματοποίησης:

1. Η σημειογενετική προτεραιότητα
2. Η συγχώνευση δύο γραμματικών κατηγοριών
3. Η μετατόπιση στην γραμματική τάξη
4. Η μορφολογία

Το παρακάτω παράδειγμα:

«Οι σκληροί <u>διωγμοί</u> κατά των Χριστιανών προκαλούσαν τη <u>δυσαρέσκεια</u> των πιστών της νέας θρησκείας για το ρωμαϊκό κράτος και έντονο <u>δίχασμό</u> ανάμεσα σε αυτούς και τους οπαδούς των άλλων θρησκειών»	Ιστορία, Ε΄ τάξη
--	------------------

μπορεί να αναδιατυπωθεί απο-ονοματοποιημένα ως εξής:

«Οι Χριστιανοί διώκονταν σκληρά, // γεγονός που δυσαρεστούσε τους πιστούς της νέας θρησκείας για το ρωμαϊκό κράτος // και // δίχαζε έντονα αυτούς και τους οπαδούς της νέας θρησκείας»

Στο παρακάτω σχήμα καταγράφονται τα κριτήρια (ιστορικό, συγχώνευση, μετατόπιση στην τάξη, μορφολογία) για τις ονοματοποιήσεις του παραδείγματος.

Πίνακας 3: Κριτήρια για τις ονοματοποιήσεις του παραδείγματος

	Ιστορικό	Class shift Συγχώνευση	Rank shift	Μορφολογία
διωγμοί	Από ρήμα <i>διώκω</i>	Ρήμα + Όνομα	Αλληλουχία σε σχήμα (3 πρ.σε 1)	-μός
δυσαρέσκεια	από ρήμα <i>δυσαρεστούμαι</i>	Ρήμα + Όνομα	Αλληλουχία σε σχήμα (3 πρ.σε 1)	-εια
διχασμό	από ρήμα <i>διχάζω-ομαι</i>	Ρήμα + Όνομα	Αλληλουχία σε σχήμα (3 πρ.σε 1)	-μός

Ιστορικά, τα ονόματα *διωγμοί*, *δυσαρέσκεια* και *διχασμός* αποτελούν γραμματικές μεταφορές των αντίστοιχων προγενέστερων σημειογενετικά ρημάτων *διώκω*, *δυσαρεστούμαι* και *διχάζομαι* (ιστορικό). Σημασιολογικά, επιβεβαιώνεται η συγχώνευση δύο γραμματικών κατηγοριών (ρήμα + όνομα), ενώ συντακτικά προκύπτει ο βαθμός της μετατόπισης στη γραμματική τάξη, όπου η αλληλουχία των τριών προτάσεων έχει μετατοπιστεί/μεταφερθεί γραμματικά σε ένα μόνο προτασιακό σχήμα (μία πρόταση). Μορφολογικά, τέλος, οι καταλήξεις –μός και –εία αποτελούν σταθμισμένες περιπτώσεις ονοματοποίησης στα ελληνικά.

4. Η ονοματοποίηση σε κείμενα από τα εγχειρίδια της Ιστορίας και της Φυσικής

4.1 Η μεθοδολογία της έρευνας

Τα δεδομένα της έρευνας αντλήθηκαν από τα εγχειρίδια της Ιστορίας της Ε΄ τάξης και της Φυσικής (Φυσικά Δημοτικού «Ερευνώ και ανακαλύπτω») της ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού σχολείου. Συγκεκριμένα, από την Ιστορία αναλύθηκαν 4 ενότητες με συνολικά 1434 προτάσεις και από τη Φυσική 6 ενότητες με συνολικά 1276 προτάσεις.

Στο υλικό διερευνήθηκε η εμφάνιση και η λειτουργία των ονοματοποιήσεων σε συνάρτηση με το σύστημα της μεταβιβαστικότητας (transitivity), βάσει του οποίου οργανώνεται λεξικογραμματικά η ιδεοποιητική μετα-λειτουργία της γλώσσας. Το μεταφορικό φορτίο της ονοματοποίησης στις επιμέρους σημασιολογικές περιοχές της εμπειρίας, όπως αυτές πραγματώνονται λεξικογραμματικά μέσα από τα διαφορετικά είδη των προτάσεων, αναμένουμε να αναδείξει την ιδεοποιητική φύση της γραμματικής μεταφοράς.

4.1.1 Το σύστημα της μεταβιβαστικότητας

Σύμφωνα με τη ΣΛΓ η εμπειρία του εσωτερικού και εξωτερικού κόσμου γλωσσικά νοηματοδοτείται μέσω των λεξιλογικών και γραμματικών επιλογών στο επίπεδο της πρότασης –το πυρηνικό εργαλείο της ιδεοποιητικής μεταλειτουργίας:

- α) η επιλογή του ρήματος σημασιοδοτεί μια συγκεκριμένη διαδικασία (process),
- β) τα ονοματικά σύνολα αναπαριστούν τις μετέχουσες οντότητες (participants)
- γ) ενώ οι εμπρόθετες φράσεις και τα επιρρηματικά σύνολα ορίζουν τις σχετικές περιστάσεις (circumstances):

<u>Χθες</u>	<u>ήταν</u>	<u>μια όμορφη μέρα</u>
Περίσταση (του χρόνου)	Διαδικασία	Μετεχών

Σύμφωνα με τη διαδικασία και τους μετέχοντες, μία πρόταση (ένα γεγονός ή μία δράση στο εμπειρικό) κατατάσσεται σε ένα από τα έξι ακόλουθα προτασιακά είδη.

Οι *υλικές προτάσεις* αναπαριστούν δράσεις και γεγονότα του εξωτερικού κόσμου όπως η κίνηση και η μεταβολή στη φυσική κατάσταση. Βασικοί μετέχοντες των υλικών διαδικασιών είναι ο *δράστης* – η οντότητα που δρα ή υφίσταται τη δράση και ο *στόχος* – το αντικείμενο της δράσης:

<u>Ζωγράφισε</u>	(εσύ)	<u>την τάξη σου</u>
Διαδικασία	Δράστης	Στόχος

Οι *νοητικές προτάσεις* νοηματοδοτούν δράσεις του εσωτερικού κόσμου και διακρίνονται σε διαδικασίες αντίληψης, συναισθήματος και γνώσης. Μετέχοντες της νοητικής πρότασης είναι η ενσυνείδητη οντότητα *αισθανόμενος* και το περιεχόμενο της διαδικασίας *φαινόμενο*:

<u>Ξέρεις</u>	(εσύ)	<u>παρόμοια φυτά του τόπου σου;</u>
Διαδικασία	Αισθανόμενος	Φαινόμενο

Οι *συσχετιστικές προτάσεις* περιγράφουν τις σχέσεις του «είναι» (εντασιακές), «έχει» (κτητικές), «είναι στο...» (περιστασιακές) και διακρίνονται σε προτάσεις απόδοσης χαρακτηριστικού (*attributive*) και ταυτοποιητικές (*identifying*) προτάσεις.

Στις *συσχετιστικές προτάσεις απόδοσης χαρακτηριστικού* ο μετέχων *χαρακτηριστικό* περιγράφει ή κατηγοριοποιεί τον μετέχοντα φορέα:

<u>Μια ώρα έχει 60 πρώτα λεπτά</u>		
Φοράς	Διαδικασία	Χαρακτηριστικό

Στις *ταυτοποιητικές προτάσεις*, η *αξία* ταυτοποιεί/ορίζει το *έκτυπο*:

<u>Το ψηλότερο σημείο του βουνού λέγεται κορυφή</u>		
Έκτυπο	Διαδικασία	Αξία

Οι *λεκτικές προτάσεις* νοηματοδοτούν διαδικασίες του «λέγει», με μετέχοντες το *λέγοντα* και το *λεγόμενο*:

<u>Ανάφερε</u>	(εσύ)	<u>κιάλλα φυτά</u>
Διαδικασία	Λέγων	Λεγόμενο

Οι *συμπεριφορικές*, αντίστοιχα, *προτάσεις* αναπαριστούν την ανθρώπινη συμπεριφορά, με ενσυνείδητη οντότητα το *συμπεριφερόμενο* και περιεχόμενο της διαδικασίας το *φαινόμενο*:

<u>Παρατηρήστε</u>	(εσείς)	<u>τις εικόνες</u>
Διαδικασία	Συμπεριφερόμενος	Φαινόμενο

Οι *υπαρκτικές*, τέλος, *προτάσεις*, νοηματοδοτούν την ύπαρξη ενός μετέχοντα – *υπάρχοντος*:

<u>Χωρίς το φως του ήλιου δεν θα υπήρχε ζωή</u>		
	Διαδικασία	Υπάρχων

Οι *περιστάσεις*, τέλος, αποτελούν τις εμπρόθετες φράσεις και τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς που συναντώνται σε όλα τα είδη των προτάσεων για να προσδιορίσουν τις σχετικές με τη διαδικασία συνθήκες του τόπου, του χρόνου, της αιτίας, του σκοπού, του τρόπου, κοκ.:

<u>Χωρίς το φως του ήλιου</u> δεν θα υπήρχε ζωή	περίσταση του τρόπου
<u>Ήταν για πολλά χρόνια</u> κέντρο λατρείας	περίσταση του χρόνου
<u>Τα φυτά μπορούν να επιβιώσουν</u> σε ακραίες συνθήκες	περίσταση του τόπου

4.2 Ονοματοποίηση και μεταβιβαστικότητα στα σχολικά κείμενα

Οι διαφορετικοί λεξικογραμματικοί πόροι που προσφέρει στο κείμενο το σύστημα της μεταβιβαστικότητας βρίσκονται στο επίκεντρο της συζήτησης γύρω από τη συγκρότηση του σχολικού λόγου. Διαδικασίες υλικές, νοητικές, συμπεριφορικές και λεκτικές αναμένεται να νοηματοδοτούν την κοινή, καθημερινή και γεμάτη δράσεις εμπειρία των μικρών μαθητών. Η ανακατασκευή αυτής της εμπειρίας, ωστόσο, στο οργανωμένο εκπαιδευτικό πλαίσιο των συσχετίσεων φαίνεται να επιστρατεύει τις σημασιολογικές περιοχές της περιγραφής, της ταξινόμησης και του ορισμού που πραγματώνονται μέσα από τις συσχετιστικές προτάσεις (Halliday και Martin 2004).

Στην παραπάνω οπτική βασίζεται η παρούσα ανάλυση της ονοματοποίησης στα κείμενα της Ιστορίας και της Φυσικής, προκειμένου να αναδειχθούν συνολικά σημασιολογικά και λεξικογραμματικά μεταφορικά σύνδρομα που συγκροτούν το σχολικό λόγο των τελευταίων τάξεων του Δημοτικού σχολείου.

4.2.1 Η ονοματοποίηση στα είδη των προτάσεων

Από την ανάλυση των δεδομένων της Ιστορίας και της Φυσικής προκύπτουν ενδιαφέροντα συμπεράσματα για τον τρόπο που οι ονοματοποιήσεις εμφανίζονται και λειτουργούν στα προτασιακά είδη, αναπαριστώντας την εμπειρία και διαμορφώνοντας το κείμενο με συγκεκριμένους κάθε φορά τρόπους.

Ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει την κατανομή των ονοματοποιήσεων στα δύο εγχειρίδια σύμφωνα με το είδος της πρότασης στην οποία εντοπίζονται:

Πίνακας 4: Ποσοστιαία κατανομή των ονοματοποιήσεων στα προτασιακά είδη

	Υλικές	Απόδοσης Χαρ/κού	Ταυτ/κές	Νοητικές	Λεκτικές	Συμπ/κές	Υπαρ/ές	Συνολο
Ιστορία	41%	31%	11%	2,5%	4%	5%	2%	25,1%
%								
Φυσική	42,3%	32,4%	17%	2%	0,2%	1,4%	0,2%	32,3%
%								

Στην Ιστορία, σε σύνολο 1434 προτάσεων εντοπίσαμε 361 ονοματοποιήσεις (ποσοστό 25,1%), οι οποίες μετέχουν κυρίως σε υλικές (41%), συσχετιστικές προτάσεις απόδοσης χαρακτηριστικού (31%)⁵ και σε μικρότερο βαθμό σε

⁵ Η συγκεκριμένη κατανομή των ονοματοποιήσεων στα ρηματικά είδη συμφωνεί με την αριθμητική εμφάνιση των τελευταίων στα υπό ανάλυση κείμενα: ο λόγος της Ιστορίας και της Φυσικής νοηματοδοτείται κυρίως με υλικές και συσχετιστικές προτάσεις απόδοσης χαρακτηριστικού, ενώ τα υπόλοιπα είδη εμφανίζονται σε πολύ μικρότερο βαθμό.

συσχετιστικές ταυτοποιητικές προτάσεις (11%) και στα υπόλοιπα ρηματικά είδη⁶. Επίσης, σε ποσοστό 70% έχουν τη λειτουργία των επί μέρους μετεχόντων κάθε είδους ενώ στο υπόλοιπο 30% οι ονοματοποιήσεις μετέχουν σε όλα τα είδη των προτάσεων ως περιστάσεις.

Στη Φυσική, σε σύνολο 1276 προτάσεων εντοπίσαμε 413 ονοματοποιήσεις (ποσοστό 32,3%), οι οποίες μετέχουν κυρίως σε υλικές (42,3 %), συσχετιστικές προτάσεις απόδοσης χαρακτηριστικού (32,4%), λιγότερο σε συσχετιστικές ταυτοποιητικές προτάσεις (17 %) και ελάχιστα στα υπόλοιπα ρηματικά είδη.⁷ Σε ποσοστό, τέλος, 66% έχουν τη λειτουργία των επί μέρους μετεχόντων κάθε είδους, ενώ στο υπόλοιπο 34% οι ονοματοποιήσεις μετέχουν σε όλα τα είδη των προτάσεων ως περιστάσεις.

Ακολουθεί ένας ενδεικτικός πίνακας με τις ονοματοποιήσεις, όπως αυτές συναντώνται συνολικά στα ρηματικά είδη του υπό ανάλυση δείγματος.

Πίνακας 5: Οι ονοματοποιήσεις στα είδη των προτάσεων

<i>Την αξιοποιούμε επίσης για τη θέρμανση νερού και για οικιακή χρήση</i> περ. Σκοπού περ. Σκοπού	ΥΛΙΚΗ
<i>Για να περιορίσουμε τη μετάδοση της θερμότητας [...]</i> Στόχος	
<i>Η αξιοποίηση της ενέργειας του πετρελαίου γίνεται καθώς αυτό καίγεται.</i> Δράστης	
<i>Λύση στο πρόβλημα δίνει η αύξηση στις ποσότητες του πετρελαίου [...]</i> Εύρος Δράστης	
<i>Οι Ρωμαίοι, για να λύσουν τα προβλήματα διοίκησης που γεννούσε η [...]</i> Επέκτ. Στόχου	
<i>Η σταθερότητα της τιμής του πετρελαίου είναι σημαντική για την οικονομία.</i> Φορέας	ΑΠΟΛΟΣΗΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ.
<i>Το γεγονός αυτό έχει την εξήγησή του.</i> Χαρακτηριστικό	
<i>Ήταν για πολλά χρόνια κέντρο λατρείας του «ρωμαϊκού πάνθεου» [...]</i> Επέκτ. Χαρακτηριστικού	
<i>Οι διαδικασίες αναπαραγωγής παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία στα φυτά [...]</i> Επέκτ. Φορέα Χαρακτηριστικό	
<i>[...] γιατί η χρήση του προκαλεί μικρότερη ρύπανση.</i> Φορέας Χαρακτηριστικό	
<i>Η πιο σημαντική στιγμή της ιστορίας του όμως ήταν η απελευθέρωση της [...]</i> Αξία	ΤΑΥΤ/ΚΗ
<i>Η αναπνοή είναι η αντίθετη διαδικασία της φωτοσύνθεσης.</i> Έκτυπο Αξία	
<i>Τα γυναικεία όργανα αναπαραγωγής είναι ο κόλπος [...]</i> Επέκτ. Εκτύπου	
<i>Ο Κωνσταντίνος όμως γνώριζε καλά τις δυσκολίες που τον περίμεναν [...]</i> Φαινόμενο	ΝΟΗΤΙΚΗ
<i>Επικοινωνήσε με τον Πάπα και ζήτησε τη βοήθεια που αυτός είχε υποσχεθεί.</i> Λεγόμενο	ΛΕΚΤΙΚΗ
<i>Μπορείς να παρατηρήσεις την ανάπτυξη του ανθρώπου από τη στιγμή της γέννησής του.</i> Φαινόμενο Επέκτ. Περ. Χρόνου	ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΚΗ
<i>[...] παρατηρείται σπατάλη στη χρήση του πετρελαίου με [...]</i>	

⁶ Το υπόλοιπο 3,5 % αποτελούν ονοματοποιήσεις εκτός προτάσεων (σε ονοματικά σύνολα-επικεφαλίδες)

⁷ Το υπόλοιπο 4,5 % αποτελούν ονοματοποιήσεις εκτός προτάσεων (σε ονοματικά σύνολα-επικεφαλίδες).

Φαινόμενο	Επέκτ. Φαινομένου	
<i>Με τις μελέτες αυτές εντοπίζονται περιοχές, στις οποίες υπάρχει μεγάλη Περ. Τρόπου Υπάρχων</i>	<i>πιθανότητα να βρεθεί πετρέλαιο.</i>	ΥΠΑΡΚΤΙΚΗ

Στη συνέχεια θα δούμε τη λειτουργία των ονοματοποιήσεων στα διαφορετικά προτασιακά είδη.

4.2.1.1 Οι ονοματοποιήσεις στις υλικές προτάσεις

Στις υλικές προτάσεις, οι ονοματοποιήσεις φαίνεται να μετέχουν σε αυτές με διαφορετικούς τρόπους ανάμεσα σε Ιστορία και Φυσική. Στην Ιστορία, οι ονοματοποιήσεις μετέχουν περισσότερο ως στόχος ενός εμπρόσωπου έμψυχου ή άψυχου δράστη, ενώ στη Φυσική, λειτουργούν κυρίως ως δράστης ενός αμετάβατου, φυσικού γεγονότος:

*την αγωγή αναλάμβαναν οι γονείς
το διάταγμα δίνει τη λύση
Ιστορία Ε΄*

*η ροή της θερμότητας γίνεται με αγωγή,
η μετατροπή της ενέργειας γίνεται...
Φυσική ΣΤ΄*

Και στις δύο περιπτώσεις – αλλά κυρίως στη Φυσική, οι πακεταρισμένες ως οντότητες δράσεις κάνουν την υλική πρόταση σημασιολογικά πολύπλοκη, «εξελίσσοντάς» την από προτασιακό είδος της καθημερινής ομιλίας σε συμπυκνωμένη διατύπωση πρώιμου επιστημονικού ύφους: στην ουσία πρόκειται για διαφορετικά επίπεδα δράσεων, πακεταρισμένα το ένα μέσα στο άλλο.

4.2.1.2 Οι ονοματοποιήσεις στις συσχετιστικές προτάσεις απόδοσης χαρακτηριστικού

Αναφορικά με τις συσχετιστικές προτάσεις απόδοσης χαρακτηριστικού, οι ονοματοποιήσεις εμφανίζονται και στα δύο εγχειρίδια περισσότερο στο ρόλο του φορέα και λιγότερο του χαρακτηριστικού: από τη μία, ονοματοποιημένες δράσεις και ιδιότητες του «ανθρώπινου» κόσμου περιγράφονται και χαρακτηρίζονται με όρους ιστορικού αιτίου και αιτιατού. Από την άλλη, ονοματοποιημένες δράσεις και ιδιότητες του φυσικού κόσμου χαρακτηρίζονται με όρους φυσικής αιτιότητας:

*η κατάργηση της τετραρχίας έφερε στην αρχή ηρεμία και ενότητα,
η προσπάθεια [...] δημιούργησε αντιδράσεις*

Ιστορία Ε΄

*η απορρόφηση του ...προκαλεί αύξηση της θερμικής ενέργειας,
αυτό θα έχει ως συνέπεια...*

Φυσική ΣΤ΄

Με τη μορφή, πλέον, ονόματος, οι δράσεις του κοινωνικού και φυσικού κόσμου, προσφέρονται για ερμηνεία, σχολιασμό, περιγραφή, ταξινόμηση και κατηγοριοποίηση. Η ονοματοποίηση, και σε αυτό το προτασιακό είδος, φαίνεται να

εξυπηρετεί τις ανάγκες ενός επιστημονικού κειμενικού ύφους για απόδοση χαρακτηριστικών σε πακεταρισμένες οντότητες.

4.2.1.3 Οι ονοματοποιήσεις στις υπόλοιπες προτάσεις

Στα υπόλοιπα προτασιακά είδη (ταυτοποιητικές, νοητικές, λεκτικές, συμπεριφορικές και υπαρκτικές προτάσεις), παρατηρούμε διαφοροποίηση ως προς την εμφάνιση των ονοματοποιήσεων –ανάμεσα στα δύο εγχειρίδια.

Από τη μία, στην Ιστορία εντοπίζουμε σχετικά περισσότερες ονοματοποιήσεις σε συμπεριφορικές, νοητικές και λεκτικές προτάσεις, σε σχέση με τη Φυσική, κάτι που μπορεί να εξηγηθεί από τον περισσότερο ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα της: στις εν λόγω προτάσεις, οι ονοματοποιήσεις λειτουργούν ως Φαινόμενο και Λεγόμενο αντίστοιχα, τόσο σε δηλωτικές όσο και ερωτηματικές προτάσεις.

*Δέχτηκε με προθυμία την πρόταση
πώς κρίνετε την ενέργεια του Κωνσταντίνου;* Ιστορία Ε'

Με τον τρόπο αυτό, οι διαδικασίες ρητορικής διαπραγμάτευσης (*τι σκέφτεσαι για την..., κρίνε τον..., απάντησε στην ..., παρατήρησε την...*) γίνονται διαλογικά αποτελεσματικότερες, με ολόκληρες αλληλουχίες νοημάτων να συμπτυκνώνονται σε μία μόνο υπό πραγμάτευση οντότητα.

Στη Φυσική, από την άλλη, οι ονοματοποιήσεις που μετέχουν σε ταυτοποιητικές προτάσεις είναι σχετικά περισσότερες από ό,τι στην Ιστορία και ειδικότερα όσον αφορά τους βασικούς ρόλους έκτυπου και αξίας: οι ονοματοποιήσεις εδώ φαίνεται να συμμετέχουν ενεργά στη διατύπωση τεχνικών ορισμών

α) ως έκτυπο: *Θερμότητα ονομάζουμε την ενέργεια που...* Φυσική ΣΤ'

β) αξία: *...οφείλεται στις συνεχείς κινήσεις...* Φυσική ΣΤ'

γ) ως έκτυπο και αξία: *η ανακήρυξη και η διαφύλαξη[...] αποτελούν παραδείγματα της ανθρώπινης παρέμβασης,*

*γονιμοποίηση ονομάζεται η ένωση
του σπερματοζωαρίου με το ωάριο* Φυσική ΣΤ'

Ταυτοποιητικές προτάσεις συναντάμε και στην Ιστορία, με μια περισσότερο αιτιακή λειτουργία:

*οι σκληροί διωγμοί κατά των Χριστιανών
προκαλούσαν τη δυσaréσκεια [...] και έντονο διχασμό* Ιστορία Ε'

Ειδικότερα στη Φυσική, οι ονοματοποιήσεις φαίνεται να έχουν –ήδη από το Δημοτικό, ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη διατύπωση ορισμών και τεχνικής ορολογίας, διαπίστωση που μας επιτρέπει να υποθέσουμε πως τα αντίστοιχα κείμενα της Β'θμιας εκπαίδευσης θα οργανώνονται σε μεγάλο βαθμό σε αντίστοιχες –ακόμα πιο επεξεργασμένες– λεξικογραμματικές επιλογές.

μαθητές/μαθήτριες αλλά και η αποσυμπύκνωσή τους μέσα στη διδασκαλία, κάτι που ξεπερνά κατά πολύ τις δυνατότητες μιας έρευνας όπως η παρούσα.

Βιβλιογραφία

- Halliday, M.A.K. 1994. *Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. 1999. “Η γλώσσα και η αναμόρφωση της ανθρώπινης εμπειρίας.” *Γλωσσικός Υπολογιστής* 1: 19-34.
- Halliday, M. A. K. (rev. by C.M.I.M. Matthiessen). 2004, 3rd ed. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M. A. K., and J.R. Martin. 2004. *Η Γλώσσα της Επιστήμης*. Μτφρ. Γ. Γιαννουλοπούλου. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Halliday, M. A. K., and C. M. I. M. Matthiessen. 1999. *Construing Experience through Meaning*. London & New York: Cassell.
- Holton D., P. Mackridge, και Ε. Φιλιππάκη-Warburton. 2000. *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης.
- Κλαίρης, Χρήστος, και Γιώργος Μπαμπινιώτης. 1996. *Γραμματικής της Νέας Ελληνικής, Δομολειτουργική-Επικοινωνιακή, I. Το Όνομα της Νέας Ελληνικής, Αναφορά στον Κόσμο της Πραγματικότητας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κονδύλη, Μαριάννα, και Ειρήνη Μανιού. 2007. “Αναπλαισίωση της κοινής γνώσης στα εγχειρίδια Εμείς και ο κόσμος της Α΄ και της Γ΄ Δημοτικού: Οι αναπαραστάσεις του φυσικού και του κοινωνικού κόσμου.” *Κριτική Επιστήμη & Εκπαίδευση* 5 (07): 3-2.
- Μανιού, Ειρήνη, και Μαριάννα Κονδύλη. 2011. “Γραμματική μεταφορά, τεχνικότητα και αφαίρεση στα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού: Τα παραδείγματα της Μελέτης περιβάλλοντος, της Φυσικής και της Ιστορίας.” *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα (Διδασκαλία και εκμάθηση της ελληνικής)* 31: 303-316.
- Παΐζη, Ελισσάβητ. 2010. *Κοινωνιογλωσσολογική Μελέτη του Λόγου των Μαθητικών Εργασιών στο Ενιαίο Λύκειο*. Διδακτορική Διατριβή, ΕΚΠΑ.
- Παΐζη, Ελισσάβητ, και Μαριάννα Κονδύλη. 2011. “Η ονοματοποίηση σε μαθητικά γραπτά: Γραμματική μεταφορά και σημασιολογική ποικιλότητα.” Στο Μ. Πουρκός και Ε. Κατσαρού (επιμ.), *Βίωμα, Μεταφορά και Πολυτροπικότητα*, 204-218. Θεσσαλονίκη: Νησίδες.
- Παπαγιαννόπουλος, Ιωάννης. 2012. “Ο λόγος της Ιστορίας και της Βιολογίας στα σχολικά εγχειρίδια του Γυμνασίου: κειμενικά είδη και συστημική λειτουργική ανάλυση.” Πανεπιστήμιο Πατρών. Διαθέσιμο στο τόπο: http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/5795/1/Papagiannopoulos_ma_thesis.pdf (τελευταία πρόσβαση στις 18-2-2014).
- Taverniers, Miriam. 2003. “Grammatical metaphor in SFL.” Στο A. M. Simon Vandenberg et al. (eds), *Grammatical Metaphor. Views from Systemic Functional Linguistics*, 185-219. Amsterdam: Benjamins.
- Τριανταφυλλίδης, Μανόλης. 1978. *Νεοελληνική Γραμματική (της Δημοτικής)*. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, ΙΝΣ, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, ανατύπωση της έκδοσης του ΟΕΣΒ 1941, με διορθώσεις
- Τσοπανάκης, Αγαπητός. 1994. *Νεοελληνική Γραμματική*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός οίκος αδελφών Κυριακίδη, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας
- Veel, Robert, and Caroline Coffin. 1996. “Learning to think like an historian: The language of secondary school history.” In Ryqaiya Hasan and Geoff Williams

- (eds), *Literacy in Society. Applied Linguistics and Language Study*, 191–231. London, Longman.
- Wignell, Peter. 1998. “Technicality and abstraction in social sciences.” In Martin J. R. and Robert Veel (eds), *Reading Science. Critical and Functional Perspectives on Discourses of Science*, 297-326. London & New York, Routledge.
- Χατζησαββίδης, Σωφρόνης, και Αθανασία Χατζησαβίδου. 2012. *Γραμματική της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Α', Β', Γ' Γυμνασίου*. Αθήνα: ΥΠΔΒΜΘ, ΙΤΥΕ Διόφαντος, Μεταίχμιο.